

V sekularizované společnosti se řády snaží dosáhnout elitního postavení v rámci svého povolání

REDEFINICE SMYSLU ZASVĚCENÉHO ŽIVOTA

Barbora Spalová, Jan Tesárek, Tereza Drábková, Aneta Hemerová a Zuzana Pešková

V červnu 2015 se v Praze odehrávaly katolickou církví iniciované a organizované městské misie pod názvem Dny víry. V jejich rámci probíhala v ambitech františkánského kláštera výstava Blázni pro Boha, kde se na jednoduchých panelech představovala většina mužských i ženských řeholí, kongregací a jiných společností zasvěceného života, které u nás působí.¹ Výstavu organizoval tým laiků z místní farnosti. Krom praktické náročnosti vyjednávání s cca devadesáti subjekty nastal problém s názvem výstavy: pastoračním středisku pražské arcidiecéze, které organizovalo misie, připadal název málo důstojný. Jeho pracovník se prý vyjádřil slovy: „I tak si o nich všichni myslí, že jsou vyšinutí, tak proč to ještě zdůrazňovat?“

I když se organizátorům podařilo název obhájit, sociologická relevantnost této zápletky si žádá zamyšlení. Proč mají řády po 25 letech svého znovu veřejného života potřebu signalizovat společnosti, že tu stále jsou? Proč je podle biskupových spolupracovníků potřeba jim dodávat na „důstojnosti“ tím, že se vypustí zmínka o bláznovství, která biblickým slovem popisuje radikalitu jejich způsobu života? Jaké důstojnosti by v očích veřejnosti tak měli nabýt? Jak se vyvíjí postavení řádů a kongregací ve společnosti od obnovení jejich veřejného působení v devadesátých letech minulého století?

Těmito a podobnými otázkami jsme se zabývali ve stejnojmenném výzkumu, jehož institucionální základnou byl v roce 2015 Institut sociologických studií FSV UK. Proměny společenského vztahu k řádům a potažmo katolické církvi jsme se rozhodli zachytit s pomocí teoretického instrumentáře studií kolektivní paměti.² V první části mapujeme vytváření mainstreamové společenské paměti přítomnosti řádů v ČR, na kterém řády sice spolupracují, ale nedá se říct, že by tento proces měly pod kontrolou. Následují portréty paměťové práce ve třech řeholních společenstvích,³ které dávají nahlédnout, jak se prostřednictvím reinterpretace řádové paměti, která často mívá odlišnou podobu pro interní řádové fórum a pro externí společenské fórum, artikuluje aktuální identita řádu a nabízejí se tak žitelné pozice pro jejich členy a členky. Synergický efekt těchto dvou paralelních dynamik je pak předmětem závěru článku.

Vztah české veřejnosti a institucí zasvěceného života

Základním cílem této části výzkumu bylo zjistit, jakým způsobem se o vybraných řádech, které byly předmětem tohoto vý-

zkumu, obecně hovoří v českých médiích. Tyto mediální diskurzy (re)produkuje obraz řádů v očích české veřejnosti a zároveň vymezují prostor, v němž dochází k interakci mezi řády jako zástupci zasvěceného života a širší společností. Primárně si tak bere za cíl alespoň hrubě zmapovat způsoby, jakými se instituce zasvěceného života traktují v českých mediálních diskurzích a potažmo, jakých významů nabývají jednotlivé řády a zasvěcený život v tomto prostoru obecně.

Hlavní datovou oporu pro tuto analýzu představoval mediální archiv Newton⁴, který umožňuje vstup do rozsáhlé databáze tisku, oborových periodik, televize, rozhlasu a také internetových serverů. Vzhledem k tomu, že bylo důležité zaměřit se na širší (celospolečenskou) rovinu mediálních diskurzů, a také kvůli poměrně vysokému počtu článků ke zpracování, byly z této analýzy vynechány lokální zdroje a svým tématem nerelevantně zaměřená oborová periodika. Aby bylo možné zachytit dynamický vývoj mediálních diskurzů, byly záznamy z databáze Newton zkoumány podle jednotlivých let.⁵ Pro vyhledávání v databázi byla zvolena následující klíčová slova, která byla vybrána tak, aby zachytila co nejširší množství záznamů týkajících se zkoumaných řádů.⁶ „voršilký“, „trapistky“, „maltezští rytíři“.⁷

Analyzován byl po obsahové stránce především kontext (archiv Newton jej nazývá perex), v němž se klíčová slova objevovala. Souhrnná analýza těchto slovních kontextů ukázala, že česká veřejnost se dozvídá o zasvěceném životě a jeho institucích ploché až šablonovitě informace. Média přisuzují každému řádu jeden či dva typy kontextů, ve spojení s nimiž se o řádech v médiích téměř výhradně mluví.

U Římské unie řádu svaté Voršily to je především restituční částí budov Národního divadla, s nimiž je spojována prakticky po celou sledovanou dobu (od roku 1989) a objevuje se až dodnes. Právě tato aféra přinesla řádu onen neblahý a často se objevující přívlastek „mazané voršilký“. Po roce 2000 se začíná objevovat i téma školství a škol provozovaných voršilkami. Od roku 2009 pak dochází k další diverzifikaci mediálního diskurzu: drobnější zmínky se objevují ve spojitosti s návštěvou papeže Benedikta XVI. a konečně také po roce 2010 přichází téma perzekuce řádů během komunistické éry a v roce 2012 poprvé zaznívají výpovědi sester voršilek. V roce 2013 je mediální prostor výrazněji naplněn záznamy, které souvisí se smrtí Jiřiny Jiráskové, a její školní docházce pod vedením sester voršilek je v její biografii připsáno důležité místo. Lze tedy konstatovat, že v průběhu let se mediální diskurz řádu sice posunul, ale negativních konotací o „mazaných voršilkách“ se rozhodně nezbavil.

V grafu na následující straně lze vidět proměny množství záznamů ve sledovaných letech. Nejvýraznější body křivky jsou krátce popsány hesly, které odkazují na nejdominantnější témata v daném roce. Z celého průběhu křivky lze taky vidět, že mediální diskurz řádu voršilek je poměrně rozrůzněný a rozhodně není pevný ani stabilní.

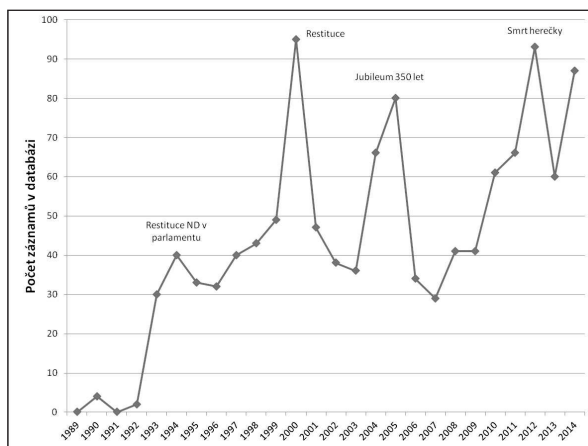
O ženské větvi Řádu cisterciáků přísné observance, tedy o trapistkách, se v českých médiích v podstatě nemluví. Několik článků (konkrétně dvacet jedna⁸) se zabývá především stavbou nového kláštera Naší paní nad Vltavou. V roce 2009 se ale objevuje několik článků mapující osobní výpovědi sester. Sociologicky relevantní je právě mlčení provázející tento řád, které

jistým způsobem odráží mlčenlivý charakter života těchto mnišek, které rozhodně neusilují o mediální viditelnost. Ukazuje to rovněž, že přísná duchovní disciplína nemá v českých médiích místo a není tématem, které by bylo pro veřejnost zajímavé.

Suverénní vojenský hospitální řád svatého Jana v Jeruzalémě, na Rhodu a na Maltě, známý také jako Řád maltézských rytířů, má v českém mediálním prostoru naopak místo pevné a poměrně výrazné.⁹ Mediální diskurz o maltézských rytířích lze charakterizovat jako koherentní a v zásadě pozitivní. Restitucní aféry se mediálního diskurzu řádu dotkly až poměrně pozdě (až v roce 2013), nicméně od tohoto roku se téma restitucí církevního majetku stalo dominantním. Mezi lety 1993 – 2013 je celý diskurz řádu tvořen dvěma hlavními tématy, která se v obměnách neustále vracela. První z nich je šlechtický původ jeho členů, ten je líčen ve vztahu k historii řádu, historii země nebo historii jednotlivých památek (tato historizující dimenze mediálního diskurzu je podobná u jezuitského řádu). Druhé základní téma je charitativní práce řádu, která tvoří jádro celého mediálního diskurzu o řádu a která je pravděpodobně také příčinou poměrně setrvalé pozitivního a shovívavého tónu, v němž se celý diskurz nese.

Z grafu vpravo lze vidět, že podoba mediálního diskurzu o maltézských rytířích je o něco stabilnější, než tomu bylo například u sester voršilek.

Analýza mediálních diskurzů (výzkum byl také doplněn o analýzy řádu dominikánů a jezuitů, jejichž podrobné vý-

Mediální referování o řádu svatých Voršilek v letech 1989–2014.

sledky zde neuvádíme, protože nejsou doplněny příslušnými portréty řeholních společenství) ukázala, že řády své místo v očích veřejnosti stále vytvářejí a do určité míry obhajují. V tomto směru má nejlepší pozici Řád maltézských rytířů, jehož charitativní práce je na tolik společensky prospěš-

Mediální referování o řádu maltézských rytířů v letech 1989–2014.

ná, aby v očích veřejnosti obhájila existenci onoho společenství. Voršilkyně se naopak

setkaly se značně negativně naladěným míněním veřejnosti, které se postupně mění prostřednictvím „užitečné“ práce sester voršilek v oblasti školství. Právě hledání dostatečné společensky přínosné funkce řádu představuje efektivní strategii rehabilitace mediálního obrazu řádů. „Pozitivní“ efekt má i společenská snaha, reprodukováná a konstruovaná médii, se takzvané vyrovnat s komunistickou minulostí, která se v našich datech projevuje zhruba od roku 2009. Aniž by společnost církve rehabilitovala v kontextu české historie jako takové,¹⁰ přiznává jim roli

„čistých obětí“ komunistického režimu.¹¹ Církve a obecně křesťané zaplňují spolu s disidenty málo obsazenou kolonku obětí, jejímž protipólem jsou kolaboranti a mezi nimi se rozkládá široké pole „obyčejných lidí“.¹² Za společnost odpovídá na tuto zakázku Ústav pro studium totalitních režimů, jehož badatelský program Odboj a perzekuce křesťanů v době nacismu a komunismu (1939–1989) produkuje výstavy a publikace především k jednotlivým perzekuovaným osobnostem.¹³ Ostatně zakázku na dokumentaci mučednictví vznesl na církve bývalého východního bloku i papež Jan Pavel II. při své první návštěvě Československa v roce 1990. Takřka všechny řády také na tuto zakázku odpovídají shromáždováním materiálů k životu a případné beatifikaci svých řádových mučedníků komunistického období (salesián Štěpán kardinál Trochta, jezuita Aldof Kajpr, boromejka Vojtěcha Hasmandová atd.)

Mediální obraz zasvěceného života tedy zůstává ambivalentní: na jednu stranu je tu

Poznámky

- 1 Dále v textu budeme pro zjednodušení používat pouze slovo řády, které má však zastupovat všechny tyto rozličné formy zasvěceného života u nás.
- 2 Zejména bychom se chtěli dovolávat zakladatelských prací Maurice Halbwachse, jehož detailní promyšlený vztah individuální a kolektivní paměti bylo inspirací pro studium vyjednávání porevoluční podoby řádových kolektivních pamětí, které se opírají o individuální svědectví těch, kteří prožili své řeholní životy v komunistickém období: Maurice Halbwachs, *Kolektivní paměť*, Praha: Sociologické nakladatelství, 2009. Halbwachs se také zabýval specificky křesťanským ukotvováním paměti v prostoru: Maurice Halbwachs, *Legendární topografie evangelií ve Svaté zemi, Cahiers du Cefres*, 1996, n. 10, str. 5-39. Pro odlišení interně sdílené paměti uvnitř řádů a verze paměti, která má být upevňována ve veřejném prostoru, se ukázalo jako efektivní rozlišení komunikativní a kulturní paměti: Jan Assmann, *Communicative and cultural memory*, otištěno v: *A Companion to cultural memory studies*, A. Erll,

- A. Nunning (eds.) Berlin, New York: de Gruyter, 2010, s. 109-118.
- 3 Článek pracuje pouze se třemi příklady, během výzkumu jsme se ovšem zabývali navíc ještě jezuiti, dominikány a saleziány. Do výběru jsme zařadili jeden činný a jeden kontemplativní ženský řád. Mužské řády jsou zastoupeny maltézskými rytíři, které jsme zvolili pro významnost jejich práce s vlastní tradicí a dále pro jejich mediální i praktickou (skrze Maltézskou pomoc) přítomnost ve veřejném prostoru.
- 4 Zpřístupněný Fakultou sociálních věd Univerzity Karlovy, za což bychom jí zde také rádi poděkovali.
- 5 Články byly sledovány od roku 1989 až do května roku 2015, kdy výzkum probíhal.
- 6 Příkladem může být Suverénní vojenský hospitální řád svatého Jana v Jeruzalémě, na Rhodu a na Maltě, který byl vyhledáván pod heslem „maltézští rytíři“.
- 7 Pro srovnání jsme analyzovali také heslo „dominikáni“ a „jezuité“. Interpretace takto získaných dat je ovšem ošidná. Kvantitativní srovnávání (např. počty článků pro jednotlivá hesla) je zásadně ovlivněno omezeními sa-

- motné databáze (kolem roku 1989 je nízký počet článků v databázi obecně) i atributy vyhledávání, proto se na něj v analýze tolik nekladl důraz a užívalo se spíše pro relativní srovnávání mezi jednotlivými vyhledávanými hesly. Nosným tak byl především rozbor obsahů článků, ve kterých se zmiňovaná hesla objevovala.
- 8 Ze sledovaných řádů šlo o řád s nejmenším absolutním počtem výsledků v databázi Newton (tedy 21). V případě sester voršilek šlo 1183 záznamů, v případě Řádu maltézských rytířů 2070 záznamů. Pro srovnání lze uvést i řád dominikánů – 2690 záznamů, popřípadě jezuitský řád zabírající největší mediální prostor – 5412 záznamů.
- 9 Zde je třeba vzít v úvahu, že nezanedbatelné množství záznamů představují také odkazy na Maltu a Rhodos jako turistické destinace.
- 10 „Souhlasím s vámi, že církev je používána k vyvinění se z komunismu, nicméně celkově její obraz rehabilitován nebyl, alespoň v tom školském prostředí je církev stále konotována negativně v duchu prvorepublikového, nebo spíše ještě mladočeského.“ (z rozhovoru

ostrážitost vůči církvi prahnoucí po majetku (proticírkevně laděné informování o restitucích), na druhou stranu řády uplatňují v médiích příběhy svých členek a členů z komunistického období i svůj charitativní, kulturní i sociální přínos dnes, čímž aktualizují společenskou potřebu své existence.

Vedle mediálního obrazu, na kterém se řády pouze více či méně spolupodílí, existují také identitní obrazy a kolektivní paměti vypracovávané především pro samotné řády, tedy pro forum internum. V následujících portrétech ze tří společností zasvěceného života nám jde o to¹⁴, ukázat paměťovou práci vybraných řádů po roce 89. Skrze specifické vyprávění o minulosti dochází k reinterpretaci identity a úlohy řádu dnes a pro dnešní společnost. Dobře to ilustruje aktuální používání řádových hesel.

Voršilký: „Serviam“ a „Insieme“

V současné době jsou v České republice tři komunity sester voršilek (Praha, Olomouc a Jiřetín pod Jedlovou)¹⁵ s celkovým počtem členek 26. Více než polovina sester je v důchodovém věku. Pro tyto starší sestry byla roku 1986 zřízena komunita v Jiřetíně. V Praze provozují sestry voršilký základní a mateřskou školu. V Olomouci mají jednu základní školu. Do roku 2013 provozovaly ještě školu v Kutné Hoře.

V roce 1938 bylo na území českého státu 235 voršilek (včetně sester německé národnosti). Poválečný stav čítal kolem 150 členek. Záznamy z komunistické éry neexistují. Je znám stav až z roku 1990, kdy řád tvořilo přibližně 70 sester. Během následujících let z různých důvodů odešlo přibližně 10 mladých sester.¹⁶ Další úbytek je způsoben úmrtími starších sester.

Sestry voršilký působí dnes především jako vzdělávací řád. Z toho vyplývá i jejich

otevřenost vůči veřejnosti a snaha o držení kroku s moderní dobou, což je poměrně zásadní pro práci s dětmi a mládeží. Dynamický přístup k činnosti a schopnost adaptovat se na nastalé změny jim umožňují již samotné stanovy řádu.¹⁷

Sestry často hrají s dětmi fotbal. Ten zařadily i do programu pro veřejnost během Dnů víry 2015. Ukazují se tedy pro mnohé v překvapivém světle. Foto: Jakub Plíhal, Aktuálně.cz.

Tento dynamický přístup pomohl voršilkám neztratit smysl činnosti i během komunistické doby.¹⁸ Starší sestry o době komunismu ochotně vyprávějí každému, kdo projeví zájem. Vzniklo tak již několik prací a dokumentů,¹⁹ nikdy však přímo na popud samotných sester, což je samo o sobě příznačné.

Sestry toto období vnímají jako test vlastní víry, které společně jako komunita překonaly. Ve vyprávění²⁰ jiřetínských sester se velmi odrážel smysl hesla „insieme“, tedy společně. Smysl pro komunitu byl hlavní faktor, který pomohl sestrám toto období překonat. Komunismus tak skutečně chápou jako období zkoušek, ve kterém uspěly: „I vřímě nám říkali, že my jsme jako vytrvaly v tom boji, že jo. My jsme vlastně mohly říct, jdeme pryč, ale všechny ty sestry vytrvaly v tom, bych řekla, násilí, které na ně bylo položeno.“ (ze

skupinového rozhovoru s jiřetínskými sestrami, červen 2015)

Zatímco na pokusy rozdělit komunitu a sekularizovat sestry je vzpomínáno s vážnou tvářou, na samotnou práci ve fabrikách spíše s humorem: „A to bylo taky takové zajímavé, víte. U těch strojů dlouhatánských. Když zapředly a když to všechno jelo. To byla radost. A taky jsme byly pěkně špinavé. Šlo to vodou s blátem - jako slepičky kropenaté.“

I následnou dobu strávenou péčí o postižené děti hodnotí pozitivně: „A pak se začalo jednat o tom, že bychom šly do ústavu speciální péče. Kde bylo opravdu hodně potřeba personálu.(...) Velmi krásný úsek života. Tam jsme byly dvacet roků u těch mentálně i tělesně postižených dětí pouze pražského města.“ K navázání na tuto činnost po revoluci však nedošlo. Většina sester se blížíla k důchodovému věku a nové sestry, které přišly do řádu po revoluci, byly větší pedagogicky vzdělané a měly představu o voršilkách jako o edukativním řádu.²¹ Stejnou představu mají o činnosti voršilek starší sestry, které vzdělávání po stránce intelektuální považují za pravé poslání nynějších voršilek.

Starší sestry vnímají svou zkušenost z komunistických dob jako „dobré znamení“ pro své následovatelky: „Takže přitom všem nás to neodradilo, a že jsme byly takové pevné. Tak i to je pro ně (mladé voršilký) takové, bych řekla, dobré znamení. Nebo dobré povzbuzení pro ten život přišší.“ Přesto se mladší voršilký o komunistické době, ačkoliv jsou s ní dobře obeznámeny, samy příliš nezmiňují. Není to pro ně aktuální téma k diskuzi, a tak se k tomuto období vyjadřují jen na požádání. I sestry z Jiřetína si uvědomují, že starosti a úkoly voršilek se změnilly: „No tak ty mladší

s Jaroslavem Pinkasem, Ústav pro studium totalitních režimů, květen 2015)

11 Srov. Barbora Spalová, *Bůh ví proč: Studie paměti a režimů moci v křesťanských církvích v severních Čechách*, Brno: CDK, 2012, str. 112-127.

12 Viz Michal Pullmann, *Konec experimentu: Přestavba a pád komunismu v Československu*, Praha, 2011 nebo Françoise Mayer, *Les Tcheques et leurs communisme*, Paris: EHESS, 2004.

13 Výstupy, většinou z pera vedoucí projektu Stanislavy Vodičkové jsou aktualizovány zde: <http://www.ustrcr.cz/cs/odboj-a-perzekuce-krestanu-v-dobe-nacismu-a-komunismu> (naposledy navštíveno 11.12.2015)

14 Výběr tří řádů

15 Náš velký dík patří komunitám sester v Praze a Jiřetíně, které nám po všech ohledech vyhověly, a tím umožnily vznik této studie.

16 Tento odliv si starší sestry vysvětlují mladickou touhou po jinakosti, což vnímají jako nedostatečnou motivaci. Další příčinou mohlo být nedostatečné přípravné období. Odliv lze také vysvětlit generační propastí způsobenou komunistickým režimem, která se nadále promítá i do názorů na činnost a klauzurní život sester.

17 Na webových stránkách sester se objevuje citace ze stanov, které sepsala sv. Anděla, zakladatelka řádu: „A byla tak obezřetná, že zajistila svým dcerám možnost úpravy určitých ustanovení (Poslední Odkaz): „A kdyby se podle nutnosti doby měla dát nová nařízení nebo něco udělat jinak, udělejte to moudře po dobrém uvážení“.“

18 V padesátých letech byly sestry proti jejich vůli odvezeny z komunit a donuceny pracovat na polích v Modré na Slovensku. Po roce byly přemístěny do Hanušovic, kde po dobu asi pěti let pracovaly v zastaralých továrnách na zpracování lnu. Následoval pobyt v Hejnicích, kde se podařilo sestře provinciální soustředit všechny sestry řádu ze českého a slovenského území. I zde čekala na sestry manuální práce s látkami. Posledních 20 let sestry strávily v dětské psychiatrické léčebně (Ročov) a v ústavu sociální péče (Horní Poustevna).

19 Např. díl z cyklu České televize *Zasvěcení* věnovaný Voršilkám během 25 ti minut seznamuje diváka s historií řádu a dále pak skrze osobní vyprávění jednotlivých sester ukazuje dnešní podobu, ale i právě komu-

nistické období. Dokument s názvem *Jiřetínské zázraky* z cyklu *Cesty víry* se zaměřuje na sestry v důchodovém věku a ukazuje především útrapy sester během komunistického útlaku. Sestry si samy vedou kroniku a v poslední době se snaží i o zaznamenání paměti starších sester. Tyto materiály však slouží pro interní potřeby řádu. Historii řádu v komunistickém období si pro svou závěrečnou práci vybralo několik studentů vysokých škol. Jedná se však většinou o práce zaměřené na historická fakta. O zkušenosti sester projevil zájem také archiv *Paměti národa*.

20 Navštívili jsme sestry v jejich komunitě v Jiřetíně, kde nám po společném obědě umožnily vypovídat hromadně přibližně 8 sester. Osu vyprávění vedla matka představená, ostatní sestry však přidávaly své historky a hodnocení, a to často formou vtipů.

21 Pro laika je ale překvapivé, že sv. Anděla ke vzdělávací činnosti přímo nevyzývá. Ve stanovách je zdůrazňována pouze evangelizace. Důležité je „dát se k dispozici“ k čemukoli, k čemu Bůh/Kristus povolá. A časem se pozná, proč tak učinil. Podstata voršilek se skrývá pod hesly INSIEME (společně) a SERVIAM (budu sloužit).

sestry už mají teď zase jiné úkoly. Oni vědí, co jsme prožily, za té totality. (...) Tohleco všechno ony znají, protože my jsme jim o všem mluvily. (...) A to že my jsme jako tam konaly, co oni zase dneska v trochu jiném směru dělají. Oni zase, že jo, mají tu stránku intelektuální. (...) Oni už to mají už trošku výš, protože děti učí předmětům různým“.

I letošní oslava 25. výročí založení pražské školy se nenesla v duchu vymezování se vůči komunistickému režimu, který byl příčinou přerušení vzdělávací činnosti voršilek. Nebylo zde žádným způsobem zdůrazňováno, proč škola mohla začít fungovat až před 25 lety. Naopak byly vyzdvihovány současné přednosti a úspěchy školy a oslava se tak stala spíše manifestem současného pokrokového školství vedeného voršilkami než testamentem komunistického útlaku.

Přesunutí důrazu zpět na školní prostředí dokazuje i fakt, že nedávno zesnulá sestra Reconciliatrix, která se stala jakýmsi symbolem a, je ceněná především za svou práci ve škole. I ona přirozeně zažila mnoho útrap během komunistické éry, dnes se však nevyzdvihuje její těžký osud ale její obětavá práce a naprostá oddanost škole. „Třeba jedna důchodkyně - ta byla úplně oddaná té škole. Ta prostě tam byla pořád. I když neučila, ta tam byla pořád.“

Zaneprázdněnost a vyčerpání, která je tak zdůrazňována u sestry Reconciliatrix, vnímají voršilky nesporně jako přednost. S tím ale přicházejí i určité otázky týkající se vlastního poslání a rozložení sil. Jedna z pražských sester srovnává aktivní řády s těmi kontemplativními následovně: „Ze ty řády, co mají třeba ty školy, nemocnice nebo tak, že tam je možná někde takový větší boj udržet takovou rovnováhu mezi časem na modlitbu, časem pro Boha, pro sebe a vlastně tou prací. Protože někdy, jak je té práce tolik, tak jsem zavalená různými věcmi.“ Větší zájem o kontemplativní řády mezi mladými lidmi v dnešní době si pak vysvětluje takto: „Řekla bych, že v těch apoštolských řádech, nebo v těch takových jako co jsou více činné, kde ta činnost je více vidět než u těch, kteří jsou někde zavření, tak jakoby se to víc rozmazává. Že to svědectví je méně zřetelné, bych řekla. A proto ty kontemplativní řády, nebo ty co to mají takový více radikální, tak právě proto jsou třeba přitažlivější.“

Voršilské školy mají dnes velmi dobrou pověst a je o ně tak velký zájem, že je možno přijmout pouze okolo poloviny přihlá-

šených dětí. Je zde snaha aplikovat nejen všeobecně známé křesťanské hodnoty, ale především prvky mericiánské pedagogiky.²² Z výpovědí českých sester bylo také patrné, že chtějí zachovat budovy nadále pro vzdělávací účely i za cenu, že se ze školy stane ještě výběrovější prostředí. To dokazuje fakt, že sestry nevnímají případné zavedení školného (které hrozí v případě ukončení státní podpory v dohledné době dvou let) jako překážku v činnosti a argumentují tím, že je to v zahraničí pro církevní školy naprosto běžná praxe.

Voršilky také považují za svou velkou přednost mezinárodní charakter řádu.²³ Ta jim poskytuje možnost finanční výpomoci a také obohacení zkušenostmi. Jiřetínská sestra uvádí: „Máme styky, máme sestry v jiných zemích, sestry se jezdí podívat i do škol našich sester jinde, kde to nebylo přerušeno. U nás to bylo přerušeno tou komunistickou dobou. Oni jsou taky na pěkné úrovni a naši se tam mohou zajet podívat“.

Komunistické období, i když i v něm si sestry smysluplné uplatnění našly, považují voršilky tedy za zbrždění jejich činnosti. Ta spočívá ve snaze vzdělávat mládež, a to na vysoké úrovni. I když jsou si mladé sestry vědomy historie řádu, dnes se k tématice komunismu příliš nevracejí. Jejich poslání se změnilo a vyskytly se nové problémy, jež je třeba řešit. Sestry se nyní potýkají s problémy finančního a byrokratického rázu, jako jsou restituční aféry, správa majetku, přestavby budov, udržení prestiže školy a případné ukončení státních dotací. Komunistické období je tak pro dnešní sestry uzávorkované jako vyřešené a identitu řádu na něm nestaví, což prokazuje i fakt, že řád nepokračoval se svou činností v sociálních ústavech. Oblast vzdělání se tak stala úlohou pro nový, porevoluční řád sester voršilek, který nejen, že obhájí jejich

místo v současné společnosti, ale i naplňuje jejich vnitřní poslání.

Maltézští rytíři: Tuitio fidei et obsequium pauperum

Suverénní vojenský a hospitální řád sv. Jana Jeruzalémského z Rhodu a z Malty se sebezprezentuje na prvním místě svou bohatou historií a na druhém svou charitativní (potažmo zdravotnickou a sociální činností). Historický narativ českých členů se vyznačuje propojením celosvětového měřítka s historickou důležitostí Českého velkopřevorství. V době, kdy byli Maltézští rytíři Napoleonem Istí přemoženi a následně vyhnáni z Malty (1798) a během napoleonských válek, kdy byla jednotlivá centra Řádu rozprášena a jeho rytíři se rozprchli, pouze České velkopřevorství si uchovalo svou suverenitu a díky několika rytířům a jedinému kněžskému konventu tak dokázalo uchovat tradici řádu ne jen v českých zemích ale i celosvětově.²⁴

Ačkoli v době komunismu byla činnost řádu v českých zemích potlačena, kontinuita Českého velkopřevorství nebyla přerušena díky tomu, že sídlo se přesunulo společně s exulanty do Vídně a následně do Říma. Po revoluci bylo České velkopřevorství a jeho sídlo slavnostně navraceno na původní území, tj. na Malou Stranu, poblíž Karlova mostu. Konvent, kostel Panny Marie pod Řetězem a Velkopřevorský palác byly řádu, konkrétně pak Českému velkopřevorství, navraceny během restitucí a jsou stále centrem Řádového života. Kontinuita a historie jsou tedy nosnými prvky při (re-)konstrukci řádové identity v českých zemích, přičemž konstrukce kontinuity sahá až do 12. století.

Důraz na kontinuitu a také exemptní podstatu řádu – kdy řád je nejen náboženskou komunitou, ale i suverénním subjektem mezinárodního práva, a proto také v politických a diplomatických jednáních rovnocenným partnerem – je členům řádu vlastní a bývá spojován s dalším důležitým pilířem podstaty řádu, kterým je členství šlechtických rodů. V rodinách s „modrou krví“ se přenáší z pokolení na pokolení jakási prestižní povinnost participovat na řádových aktivitách. Členství však není podmíněno aristokratickým rodokmenem. Jedinci s vynikajícími ctnostmi i bez šlechtického původu mohou být osloveni a může jim být nabídnuto členství v řádu. Členství v Řádu maltézských rytířů je však vždy

elitní záležitosti s důrazem „[...] na charakter a na čistotu, čímž se myslí tedy čistota charakteru, pevné přesvědčení, pevná víra a pevné postoje, neměnné, [...] Na tom ten řád stojí. To je vlastně jeden z těch základních charakteristik té [řádové] spirituality,“ míní PhDr. Milan Michael Buben, PhD., jeden ze členů Českého velkopřevorství, se kterým jsem během výzkumu provedla rozhovor. Ve své knize *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích, I. díl (Řády rytířské a křížovnické)* se o tom vyjadřuje následovně: „Řád

Skupinová fotografie české výpravy do Lurd v roce 2014, na které jsou členové velkopřevorství a dobrovolníci společně s jejich pány nemocnými.²⁶

Foto: www.lurdy.eu.

představuje přísně výběrové duchovní společenství laiků a kněží s cílem šířit křesťanské ideály. Řád je tradičně aristokratický, ale přijímá i členy rekrutující se z významných osobností nešlechtického původu římskokatolického světa“.²⁵ Právě velmi pečlivý proces výběru členů, potažmo aristokratický původ, zakládá postavení společenské elity, který je pro vlastní identitu řádu velmi důležitá.

Řádové heslo, které se objevilo bezvýhradně ve všech materiálech, se kterými jsme se během výzkumu setkali, zní: *Tuitio fidei et obsequium pauperum* – čili obrana víry a služba chudým. Jak všechny materiály, tak všichni členové řádu zásadně zdůrazňují, že chudými nejsou myšleni jen materiálně chudí, ale právě ti, kterým řád celosvětově slouží – lidé chudí na duchu či těle, sociálně slabší nevyjímaje. Řádovým heslem je obhajitelná i iniciativa ve vzdělávacích institucích – rytířkost je reinterpretována ve studijním oboru Bezpečnostně právní činnost Gymnázia Skuteč, jehož je České velkopřevorství zřizovatelem, a špitálnictví je přítomno prostřednictvím Vyšší odborné školy zdravotnické v Ječné ulici. Hospitální i vojenská složka jsou tak v životě řádu stále zpřítomňovány a nikoliv pouze jako závan minulosti, ale i realita současnosti: obnovuje se na každoročním Summer Campu, kterého se za podpory asistentů - dobrovolníků účastní různě postižení jedinci z celého světa; či při nejdůleži-

tější každoročně konané celořádové akci, kterou je pouť do Lurd.

V České republice je nejdůležitější *tykadlo*,²⁷ kterým velkopřevorství zasahuje do společnosti, Maltézská pomoc o. p. s. Těsně po revoluci vznikla Maltézská pomoc jako organizace zajišťující zdravotnickou službu – tou se stále Maltézský řád aktivně zabývá a je jedním z největších provozovatelů zdravotnických zařízení po celém světě. Z legislativních důvodů došlo ale v České republice k přeměrování z profesionální zdravotnické služby na poloprofesionální a dobrovolnickou službu sociální a zdravotní (péče). Maltézská pomoc má centra ve třinácti městech České republiky a zabývá se sociálně aktivizačními službami pro seniory, osobami se zdravotním postižením, rodinami s dětmi, osobní asistencí a dalšími sociálními činnostmi. Dohromady mohou všechna centra Maltézské pomoci od roku 2015 obsloužit na 500.

Z výroční zprávy Maltézské pomoci o.p.s. za rok 2014 je také patrný „meziroční nárůst poptávky po našich službách, který je dán tím, že vedle fyzické pomoci přinášíme i spirituální rozměr péče podle tradic řádu Maltézských rytířů, a tím se

odlišujeme od podobných organizací.“²⁸ To je významný rozdíl oproti jiným dobrovolnickým organizacím. Hraběnka Ursula Czernin, která je špitální velkopřevorství a zároveň členkou správní rady Maltézské pomoci, zdůrazňuje, že: „to je smutná [věc], že toto není ještě dost známé, že není to pochopení veřejnosti. Že církev dělá hodně práce, a právě práci, kterou ostatní nechtějí dělat. Starat se o umírající, starat se o staré lidi, starat se o opuštěné děti, nebo cokoli dalšího. Nebo o postižené. ... A dělat to ještě ve vyšší kvalitě. Protože tam není [důležitá] jenom ta profesionalita, ale i ta křesťanská láska.

Takže to je vlastně služba obohacená o tu lásku“ (z rozhovoru s hraběnkou Ursulou Czernin, duben 2015). Tím způsobem tak znovu aktualizuje poslání řádu v současné společnosti, které je podle ní nezastupitelné, protože jiné organizace nenabízejí kromě profesionálního přístupu onen rozměr křesťanské lásky, které hraběnka Czernin považuje za klíčový.

V době, kdy byla činnost řádu na Českém území potlačena – tj. mezi lety 1950 a 1989 – však dle současného vyprávění členů rytířkost a ctinost členů Řádu přetrvávaly: „o jeho přežití – našeho velkopřevorství- se zasloužil Karel kníže ze Schwarzenbergu, otec dnešního Karla, historik a heraldik. A on v podstatě přemlouval tu českou šlechtu, aby do Řádu vstoupila a aby fungovalo to České velkopřevorství v exilu... a i když ten řád působil v podzemí, staral se o dodávání léků, které tady nebyly k dispozici, v Československé socialistické republice. Tak třeba já vím, že hraběnka Daisy Waldsteinová a i další dodávali tajně léky například kardinálovi Tomáškoví, který byl kardiakem. Takže Řád v podzemí fungoval dál, ale veřejně České velkopřevorství působil ve Vídni, protože tam byla drtivá většina šlechty, která emigrovala“ (z rozhovoru s Dr. Bznbem, březen 2015). Ačkoli má Řád suverénní postavení na poli mezinárodního práva jako stát, neuchránilo to jeho členy od perzekucí ze strany komunistického režimu. Fra Voráček a Fra Pícha byli během těchto let uvězněni, a tím

22 Nedostatek prostoru pro tuto aplikaci mohla být hlavní příčina ukončení činnosti voršilek v Kutné Hoře. Starší sestry neuchycení se na této škole dávají také za vinu údajnému velkému počtu komunistických rodin v Kutné Hoře. Dále pak odliv schopných žáků mohla způsobit konkurence Ortenova gymnázia.

23 Od roku 1900 došlo k připojení k Římské unii (dnes sestry z 36 zemí).

24 Buben, M. 2002; Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích, I. díl (Řády rytířské a křížovnické), Libri: Praha, 2002

25 Buben, M. M. 2002; Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích, I. díl (Řády rytířské a křížovnické), Libri: Praha, 2002, str. 27-28

26 „Naši páni nemocní“ v podstatě parafrázuje latinské *pauperum*, které je součástí řádového hesla.

27 Tykadla či více Velkopřevorství a Řádu, jak je shodně nazývají všichni členové, se kterými jsem zatím měla tu čest dělat rozhovor, jsou různé organizace, které zajišťují řád či České velkopřevorství na našem území. Od dobrovolnických po profesionální organizace a aktivity, kterých má velkopřevorství a řád opravdu nemálo.

28 Výroční zpráva Maltézské pomoci za rok 2014, str. 7; dostupné online z: http://www.maltezskapomoc.cz/wp-content/uploads/2015/05/vyrocní_zprava2014web4.pdf, zdroj naposledy kontrolován 10.1.2016. Výroční zpráva pro rok 2015 nebyla v době psaní této práce ještě k dispozici. Statutární dokumenty Maltézské pomoci o.p.s.; dostupné online z: <http://www.maltezskapomoc.cz/kdo-jsem-my/zakladni-dokumenty>, zdroj naposledy kontrolován 10.1.2016.

v podstatě zanikl konvent na Malé Straně.

Po Sametové revoluci došlo k obnovení aktivit řádu velice rychle a z řádového sídla v Římě byl do Prahy vyslán velvyslanec, který se měl postarat o státní suverenitu řádu a navrácení majetku. Během prvních let po revoluci bylo také důležité, aby velkopřevorství začalo plnit své povinnosti ve společnosti, proto se stalo klíčovým přijímání nových členů. V tomto bodě dochází ve výpovědích členů řádu ke konfliktu, který poukazuje na rozdílné priority při budování „nového“ velkopřevorství: „*tam šlo hlavně o to, aby řád měl proporcionální zařízení. To znamená, že se brali nějakí lékaři, aby se starali o útluky a o charitu. Brali se právníci, kteří jsou vždycky potřeba při jakémkoli tom... zvláště když se potom restituoval palác a vrátil se kostel, tak nám upírali obrazy a takovéhle věci(...)* a potom pochopitelně i lidé, kteří třeba měli kontakty s masmédií, prostě aby bylo zastoupeno [všechno]. Aby do té společnosti mohlo velkopřevorství svými tykadly zasáhnout nějakým způsobem.“ (z rozhovoru s Dr. Bubnem, březen 2015). Toto pojetí nejen zdůrazňuje účelovou potřebu nových, v daných oblastech působících členů, ale také aktivizační charakter řádu v porevoluční společnosti.

Oproti tomu procuratore velkopřevorství princ Lobkowicz zastává názor, že: „*(...) Oni se rozhodli, že Velkopřevorství musí rychle růst. (...) To znamená, že samotný růst byl důležitější, než kvalita nových členů.... My jsme tenkrát vzali hodně lidí do řádu, který podle mého názoru tam nepatří. Protože ani nebyli aktivní, ani neměli stejnou spiritualitu, ani neměli veliký zájem, ale jméno Maltéžského řádu je lákalo“ (z rozhovoru s princem Johannesem Lobkowiczem). Právě elitnost členství a z něho vyplývající prestiž řádu byla úhelným kamenem konfliktu znovuobnoveného velkopřevorství.*

Z provedených rozhovorů také vyplývá, jak moc je důkladný systém výběru členů určující pro vlastní sebeidentitu členů. Když dochází k situaci, kdy o členství v řádusám žádá nevhodný kandidát, vyvolává to až pobavení: „*Taky se nám to stává, a je to hrozně legrační, když někdo přijde a hlásí se nám o členství. No to nejde!! Ten řád si sám vytipovává a oslovuje eventuální adepty, a pokud adept souhlasí, tak se s ním potom rozjede přijí-*

Celkový pohled na klášter Naší Paní nad Vltavou.
Foto: A. Hemerová

mací řízení, a pokud odmítne, tak tím pádem řízení končí, ale nemůže nikdo přijít jako do ROH, nebo do nějakého spolku a prostě se přihlásit – to prostě nejde! Ten řád si vybírá sám.“ (z rozhovoru s Dr. Bubnem, duben 2015) Aby se předešlo situaci, kdy je členství v řádu nabídnuto nevhodnému kandidátovi, je nyní touto záležitostí pověřena několikačlenná rada, která kandidáty schvaluje a každý z kandidátů musí mít mezi členy řádu svého garanta, který ho pro členství doporučí.²⁹ Tak zůstává členství v řádu prestižní záležitostí, určenou pro kulturní, ekonomickou a sociální elitu. Proces elitizace a výběrovosti se tak traktuje jako tradiční a právě vytvářením historické kontinuity se šlechtickým prostředím (čemuž odpovídá i příslušný mediální obraz) se tento obraz v očích veřejnosti legitimizuje.

Maltéžští rytíři tedy uplatňují podobnou strategii rekonstrukce identity jako řád sester voršilek, ovšem ve „větším stylu“. Ještě důrazněji a explicitněji staví na řádové tradici a historii. Také prakticky uzavírají období mezi lety 1950 - 1989 jako pro řád málo významné a zanedbatelné. V rám-

Komunita v klášteře Naší Paní nad Vltavou.
Foto: poskytnuté sestrami trapistkami pro účely tohoto článku.

ci mezinárodní historie řádu, je to jen krátké období, k němuž se letmo zmíní uvěznění řádových kněží a pašování léků jako důkaz odolnosti řádové tradice. Po roce 1989 řád nejprve znovu získal svoje majetky (což se dělo paralelně s restitucemi majetků místních šlechtických rodin) a opět upevnil své suverénní postavení ve smyslu politickém i kulturním. To bylo vedle materiální nezávislosti možné díky společenské rehabilitaci šlechtictví (šlechta má dnes v české společnosti zvláštní kvazi charismatickou (celebritní) a kvazi tradiční autoritu), díky anga-

žování nových členů z společensky prestižních odvětví a díky uplatnění řádového know-how v oblasti zdravotní a sociální péče. Stejně jako voršilské školy jsou i vzdělávací ústavy maltéžských rytířů stále elitnějším vzdělávacím prostředím (více jak polovina zájemců je odmítnuta), tak i Maltéžská pomoc je elitou mezi poskytovateli obdobných služeb.³⁰

Trapistky: Ora et labora

Řád cisterciáků přísné observance³¹ dále známý jako „trapisté“ je římskokatolický kontemplativní řád, který je tvořen kláštery mnichů a mnišek, kteří jsou pak součástí širší rodiny cisterciáckých řádů, jejíž původ sahá až do roku 1098. Na rozdíl od ostatních řádů, které ve veřejném prostoru hrají mnohem významnější úlohu, jak to ukazuje i analýza mediálního obrazu církví, v případě sester trapistek narážíme na poměrně velkou neznámou, která sama o sobě vychází ze samotného sebevymezení řádu.

Sestry trapistky do České republiky přišly z italského kláštera ve Vitorchianu v čele s nynější matkou představenou,

Lucíí Tartarou, na pozvání kardinála Vlka. Skupina zakladatelek nového kláštera byla tvořena třemi Češkami, které do italského kláštera vstoupily po roce 1990, dále pěti Italkami a jednou Maďarkou. Základní kámen kláštera Naší Paní nad Vltavou, a historicky vůbec první ženský trapistický klášter na našem území, byl položen 5. srpna 2008. Na stavbu kláštera si sestry vydělávaly vlastní práci a společně s podporou mateřského kláštera a dary ze strany veřejnosti se podařilo klášter dostavět pod hranicí rozpočtu. Pomohly také státní dotace z fondu OPŽP^{32, 33}.

O něco známější je pak mužská komunita mnichů v Novém Dvoře (založena 2002), tamní klášter byl v roce 2011 povýšen na opatství. V klášteře Naší Paní je aktuální počet mnišek 22, z toho 12 sester se slavnými – věčnými sliby, 5 sester s časnými sliby, 2 novicky a 3 postulanky (k 23. 9. 2015), průměrně počet narůstá o 2 ženy ročně.³⁴

Společenství³⁵ sester trapistek žije v klauzuře, kontemplaci a dle Řehole svatého Benedikta, tedy hesla „Modli se a pracuj“, přičemž práce modlitbu nevyplňuje: „*Moje osoba v té práci není důležitá, protože já se propůjčuju jako nástroj a nechám se vést duchem svatým.*“³⁶ Jejich každodenní život má pravidla a jasná časová vymezení a tvoří ho liturgická (sedmkrát denně)³⁷ a osobní modlitba, manuální práce, vzdělávání se, to vše v tichu, které je pro řád charakteristické. Tradiční ukotvení trapistického stylu klauzury a kontempace napříč různorodými zeměmi a historickými epochami je pro trapistickou identitu krajně důležité: „*Podstata života je úplně stejná (jako v zahraničním klášteře), to je na tom to pěkné, že se to předává, že si to netvoříme nebo neděláme jinak, pěkné je na tom to, že máme ty kořeny.*“³⁸

Manuální práci si pak sestry vydělávají na živobytí, a to především výrobou sušenek podle tradičních italských receptů a dalších specializovaných produktů, které dovážejí z ostatních trapistických klášterů ze zahraničí i od českých bratrů (ti se specializují na hořčici), a kte-

ří ve výjimečných situacích³⁹ klášter v Poličanech navštěvují.

Další příjmy také pocházejí od návštěvníků, kteří se ubytují a stravují v domě pro hosty. To je také klíčovou činností, kterou sestry trapistky poskytují veřejnosti. Teplé obědy jsou vždy připravovány v klauzuře a do jídelny přineseny sestrou hostitelkou. Avšak samy sestry až na výjimky maso nejedí, jejich každodenní strava je skromná: „*Co vím, tak sestry podávají maso pouze hostům, samozřejmě pokud je nějaká sestra třeba nemocná, tak maso jí, aby se rychleji zotavila.*“⁴⁰ Veřejnost má možnost do kláštera v Poličanech přijet na modlitbu či po předchozí domluvě pobýt až několik dní v domě pro hosty,⁴¹ případně si zakoupit produkty vyrobené sestrami v obchůdku: „(Návštěvníci) *zapomenou na své starosti a mohou se zde modlit: Čerpáme zde a sestry se za nás modlí, což je velice, velice potřebné a dobré.*“⁴² Do styku však přijdou pouze se sestrami, které jsou k této „práci“ pověřeny,⁴³ a to v oficiálních časech 9:30 – 11:30 hodin či 14:30 – 16:30 hodin, po které je sestra k dispozici v domě pro hosty. V tomto časovém rozmezí se návštěvníci sice mohou sestry přijít na cokoli zeptat, z vlastní zkušenosti i z výpovědí ostatních, však sestry rychle - mile zodpoví dotaz a tím konverzace ve většině případů končí. Nabízené ubytování je tak tiché v mnoha smyslech toho slova. Návštěvníci tak žádným způsobem neproniknou pod externí obraz kláštera a modlitbu a duchovní jed-

noty sdílí se sestrami pouze mlčky a v tichu. Nic jiného jim ani není umožněno.

Ostatní sestry lze pak také zahlédnout v kostele. Klášter je místem ticha i doslovně, neboť to sestry zachovávají nejen po většinu dne, ale onen zvyk rychle přijmou i hosté.⁴⁴ Klášter se tedy stává ideálním přístavem k rozjímání. Trapistky tak celoročně pro hosty vytvářejí duchovní útočiště, které využívají jednotlivci, rodiny či skupiny v čele s knězem, které si zde domluví duchovní cvičení,⁴⁵ aniž by pobyt hostů nikterak narušovaly svou interakcí, i když se o to někteří hosté svými otázkami snaží: „*Pokud se jich konkrétně nezeptáte, neřeknou nic navíc. A občas jen rychle a vyhybavě odpoví. Vždycky jsou ale opravdu milé.*“⁴⁶ Zajímavý je však způsob, jak se o klášteře lidé dozvídají. Hosté přicházejí z celé republiky. Na základě rozhovorů s návštěvníky vyvozují, že se většina o trapistkách dozvěděla na základě referencí – buď od svého známého, který zde byl, či o nich zaslechl od někoho, kdo zde byl, nebo od svého duchovního – minimálně však z internetových či jiných zdrojů.⁴⁷ Ty většinou bývají až sekundárním zdrojem informací.

Na první pohled „izolované“ sestry nejsou vůbec tak odloučené od světových událostí, jak by se mohlo zdát. Trapistické kláštery jsou propojené mezi sebou, omezeně pak i s ostatními řády. O situaci v Sýrii pak mají reálnější obrázek než velká část Čechů, a to přímo od sester,⁴⁸ které se v této oblasti právě nacházejí. Sestry jsou sice spjaté s místem své

29 [...] přeci jenom být členem Maltéžského řádu – to je docela taková, v mnoha ohledech, věc cti. A pro mnoho lidí je to atraktivní, protože přeci jenom mít na vizitce: člen Maltéžského řádu, to udělá dobře. Takže ono ale členství v Řádu není o takovýchle věcech! Ale je to především o službě lidem potřebným. A o snaze [...] vést velice aktivní křesťanský život [...] Když chce být někdo členem Řádu, tak hned ho [...] nepřijme, ale je mu řečeno: zapoj se do těch aktivit Řádu a uvidíme. Tam se často ukáže, [...] jestli ten člověk má dáno skutečně od Pána Boha to povolání být Maltéžským rytířem, nebo dámost. [...] A když skutečně pracuje, tak je mu nabídnuto členství.“ (z rozhovoru s Fra Filipem)

30 Citované části jednotlivých rozhovorů byly upraveny pro snazší čitelnost a srozumitelnost sdělovaných informací. Citované rozhovory byly prováděny se členy velkopřevorství v první polovině roku 2015. Za poskytnuté materiály, množství a hloubku získaných informací, a zejména za vřelý přístup během výzkumu velice děkujeme Českému velkopřevorství a jeho členům.

31 Ordo Cisterciensis Strictioris Observantiae, O.C.S.O. Na tomto místě také děkujeme sestřím i návštěvníkům kláštera Naší Paní nad Vltavou za umožnění provést tuto sondu.

32 Operační program životního prostředí. Benediktini a cisterciáci, klasické mnišské řády, se v posledních desetiletích často obrazejí k ekologickým technologiím, často jsou jejich kláštery přímo laboratořemi ekologických postupů, jak ve stavebnictví, tak v zemědělství.

Zdůrazňují přitom úctu ke stvoření a vyvážený životní styl. Viz Isabelle Jonveaux, *Le monastere au travail*, Paris: Bayard, 2011.

33 Článek o dotaci: Projekt: Teplý z lůna Země, zpravodaj Priorita, číslo 4, srpen-září, 2011, str.11, dostupné z: https://www.sfpz.cz/soubor-ke-stazeni/41/12578-201104_priorita.pdf

34 Každoroční statistiky všech trapistických klášterů (mnichů i mnišek) po celém světě dostupné z: http://www.ocso.org/index.php?option=com_docman&Itemid=86&lang=en

35 „*Život je vždycky procházet i radostmi i tím co je někdy třeba těžší ale když člověk vidí smysl toho povolání, které si zvolil, tak vlastně i ta námaha je něco plodného a něco co přináší radost. Být ve společenství pro Pána je radost.*“ Sestra Michaela v dokumentu Velké ticho v Poličanech, námět Petr Kudela, režie Ondřej Lehovec dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=PEpKrVxTxyg>

36 Sestra Marcela v dokumentu Velké ticho v Poličanech, námět Petr Kudela, režie Ondřej Lehovec dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=PEpKrVxTxyg>

37 První společná modlitba - vigilie ve 4 ráno, poslední - kompletář v 19:15h.

38 Z rozhovoru se sestrou hostitelkou

39 Jako např. při slavných slibech některé sestry

40 Z rozhovoru s matkou novicky, která se přijela na víkend na dceru podívat.

41 Placený pobyt, sestry dům přirovnávají k ubytovně, pobyt je placený, ale pokud penězi návštěvník nedisponeje, může po domluvě přijet i tak.

42 P. Jozef Andrejčák, O. Cr., farář ve Starém Kníně v dokumentu Velké ticho v Poličanech, námět Petr Kudela, režie Ondřej Lehovec dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=PEpKrVxTxyg>

43 Cca čtyři sestry, ne novicky ani postulanky

44 Zachování ticha je hostům připomínáno na cedulkách, či uvitacím instruktážním dopisem v každém pokoji. Z povahy důvodů příjezdu hostů však není nutné zachování ticha připomínat.

45 Z rozhovoru se sestrou.

46 Z rozhovoru s návštěvníci, vdaná žena, 26 let, přijela sama na doporučení svého otce.

47 Webové stránky řádu: www.trappistevitorchiano.it/storia-fondazioni-nasi-pani-cz.asp; krátký film z cyklu Cesty víry, režie Jakub Nosek, připravili P. Chovanec a L. Doležal, Trapistky v Čechách: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/1185258379-cesty-viry/308298380070024-trapistky-v-cechach/>

48 Díky emailové komunikaci, kterou sestry vedou se svou původní zakládající komunitou z Itálie z Vasarena, jejíž zakládající komunitou bylo Vitorchiano.

49 Při mém zářijovém pobytu sestry hostily matku představenou z Filipín (filipínský klášter v roce 2015 slaví 20ti leté výročí).

komunity, cestování však není úplně vyloučeno, např. při zakládání nového kláštera, či ve vzácných případech návštěvy jiné komunity.⁴⁹

Návštěvníky jsou převážně ženy, což vychází i z ženské povahy komunity: „V Novém Dvoře jsem byla. Ale cítila jsem tam napětí. Tady je to ideální, protože je to ženský klášter, cítím se tu jako doma.“⁵⁰ Hosté pak kromě tichosti místa vyzdvihují liturgie, které jsou oceňovány i proto, že sestry zpívají česky, dále „čistotu víry“ a místní atmosféru. Čistota víry, jak ji popisují hosté, vychází právě z klauzury a života sester v kontemplaci: „A ten řád je specifický v tom, že se nevěnuje ani dětem, ani výchově ani třeba sociální práci, ale fakt jako tý modlitbě. Takže je to fakt takový... musí to být hodně silný volání, si myslím.“⁵¹ Sestry jsou návštěvníky vnímány jako „oběti“ Bohu, vyznavačky té pravé víry, a jsou pro svou roli návštěvníky obdivovány. Přestože trapistky jsou ze své podstaty skromným řádem, jehož hodnoty vycházejí z přísné tradice, lidé kteří do kláštera jezdí, vnímají mnišky jako elitní řád z důvodu jejich absolutní čistoty, oddanosti a věrnosti Bohu. Atmosféra místa a elitní role sester pak může být důvodem, proč se do Poličan hosté opakovaně vrací: „(V ostatních kláštorech) jsem byla vždycky jenom jednou. Třeba jsem si řekla, že se vrátím, ale už jsem se nevrátila. Ale tady jo.“⁵²

V kombinaci s jejich nemluvností se setkání s nimi stává vzácným okamžikem, a jejich role je tak ozvláštňena o tajemství, na základě kterého ve společných prostorách domu pro hosty vznikají tiché diskuze hostů, jejichž hlavním tématem jsou právě trapistky. Hosté si pak vzájemně pomáhají poskládat si obrázek

Jídelna pro hosty v klášteře v Poličanech.
Foto: A. Hemerová.

o sestřích z toho, co kdo momentálně ví, dozvěděl se od sestry, či slyšel jinde. Důvody, proč lidé hledají v klášteře útočiště, se různí. Ať už se jedná o odpočinek od každodenního života v tichu, turistiku po okolní přírodě, či jiné osobní důvody, převážně hlavním cílem je strávit nějaký čas v „Boží“ přítomnosti a přiblížit se mu. Přestože se hosté různí věkem, povoláním, bydlištěm či jinými faktory, v prostředí kláštera se zdá, že nic z toho nehraje roli. Mezi hosty panuje jakési „bratrské“ souznění, lidé tu sdílejí své biografie, včetně velice emočních příběhů, s dalšími hosty, se kterými je ale poji jen to, že se sešli v klášteře, v Poličanech.

Trapistky nemohou stavět na kolektivní paměti, která by byla nějak specificky provázána s českým prostředím. Naopak jsou příkladem relativně nového způsobu koexistence starých řádů benediktinské rodiny se současnými západními společnostmi. Přísné lpění na tradici v modlitbě, denním řádu, silentiu, zpěvu a liturgii kombinují s důrazy, které rezonují v současných západních společnostech – krása, život v přírodě, společenství, usebranost, krajinářským rozmachem, jsou to stavby pro věčnost, která je povýšena nad pomíjivostí světa. Příběh o českých bratřech, které Pán povolal do Sept-Fons,⁵³ a českých sestřích povolovaných do Vittorchiana, symbolicky napojuje komunisty přetřazenou nit' mnišského života v Čechách na obnovený zdroj, který v západní Evropě prožívá novou renesanci od 60. let 20. století, kde se tradiční ora et labora kláštery stávají živými místy křesťanské kultury v situaci pomalého rozkladu farního katolicismu.⁵⁴ I v Čechách je tento celosvětově používaný model úspěšný – oba trapistické kláštery si rychle vydobily pověst míst, kde žijí duchovní virtuozové⁵⁵ a kde i člověk

bez křesťanského zázemí najde inspiraci a sílu pro další život. Právě možnost participace návštěvníků na oné duchovní „elitnosti“ sester trapistek, která je jistým způsobem zprostředkovává i hostům kláštera, představuje způsob, jakým sestry slouží laikům a veřejnosti.

Závěr:

Kam směřuje proces elitizace řádů?

První výzkumné sondy v jednotlivých společenstvích zasvěceného života ukazují na podobné schéma

vývoje. Během komunistického období došlo k narušení mezigeneračního předávání řádových spiritualit. Do obnoveného života po roce 1990 řády vstupovaly s nerovnoměrným generačním zastoupením – byly tu bratři a sestry, kteří vstupovali ještě před rokem 1945, a jejich aktivní řádový život proběhl během komunistického období, nyní byli na prahu důchodového věku. Pak tu bylo několik členů a členek, kteří vstoupili buď na konci 60. let nebo později do tajných noviciátů a jejich formace proběhla netradičně. A množství nových zájemců z raných devadesátých let, jejichž očekávaná často nemohla být uspokojena. Společným problémem všech pak bylo, že jejich zkušenosti se životem ve společenství byly omezené.

Řádům byla vrácena část majetku hned v roce 1990, byly tedy první z církevních organizací, kdo se musel s touto změnou vyrovnat a obhájit svou existenci sami před sebou i před společnostmi. Devadesátá léta jsou obdobím intenzivních vnitřních sporů o směřování komunit. Podobně jako v celé společnosti i v řádech převládne názor, že návrat před rok 1945 a mnohdy i hluboko před něj je jistější cesta k sebezáchově (a získání jistější pozice ve společnosti) než pokusy o rozvíjení toho, co se ukázalo jako životaschopné během komunistického útlaku. Z toho se stává právě jen „období útlaku a temna“ a zkušenosti z něj jsou šablonovitě formátovány do příběhů mučedníků a mučednic. Alternativní paměti komunismu jako období rozvíjení „třetí cesty“ pro církve byly potlačeny.⁵⁶ Jestliže papež František v dopise k zahájení roku zasvěceného života 2015 vyzývá řády, aby „s vděčností hleděli na minulost“⁵⁷ pak v českém přípa-

50 Rozhovor s návštěvníci, 59 let, lékařka, 10 let věřící, Plzeň, v klášteře potřetí na několik dní

51 Z rozhovoru s návštěvníci, která není v klášteře ubytována poprvé, 42 let, porodní bába

52 Rozhovor s návštěvníci, 59 let, lékařka, 10 let věřící, Plzeň, v klášteře potřetí na několik dní

53 Zakládající klášter Nového Dvora ve Francii.

54 Jiným příkladem, ale funkčně podobným je komunita Taizé. Srov. Daniele Hervieu-Léger, *Pelerin et converti*, Paris: Flammarion, 1999.

55 Dopisy a jiné texty bratrů z Nového Dvora požívají u věřících značné charismatické autority.

56 O třetí cestě se snad trochu s nadsázkou mluví v prostředí tajné církve: kněží podle ní měli mít i světská zaměstnání, nesla s sebou ekumenismus, církve měla být chudá, služebná a hledající. Srov. Barbora Spalová, *Bůh ví proč: Studie paměti a režimů moci v křesťanských církvích v severních Čechách*, Brno: CDK, 2012, str. 286-289.

57 Srov. Apoštolský list papeže Františka všem zasvěceným ze dne 21. listopadu 2014, čl. 1-3

dě ještě komunistické období do minulosti nepatří.

Intenzivní vnitřní vyjednávání se odráží i v působení řádů ve společnosti. Až na výjimky, k nimž patří třeba námi studované voršilky nebo salesiáni a salesiánky, zauímají řády, zvláště mužské, vůči společnosti jakousi zdrženlivou a podezřívavou pozici, na což jsme narazili i při výzkumu. Zároveň se snaží o profesionalizaci v některém z odvětví, k němuž se cítí řádovou spiritualitou povoláni a v tomto odvětví chtějí dosáhnout elitního či jinak exkluzivního postavení: dominikáni učí na teologických fakultách a provozují centrum vzdělání a kultury, maltézští rytíři poskytují jedinečnou péči o handicapované, voršilky provozují elitní školy atd. Řády, ostatně stejně jako celá římskokatolická církev, chtějí být morální i kulturní elitou společnosti. Paradoxní na tomto vývoji je aktuální společen-

ská tendence uznávat a podporovat tento proces elitizace řádů a potažmo církve. Česká vyhlášeně antiklerikální společnost překvapuje tolerancí k alianci politické a církevní moci. Je pravděpodobné, že tento nový postoj souvisí s tím, jak církev díky majetkovému vyrovnání opět nabývá ekonomické moci a s tím, jak se církvi daří být v očích společnosti garantem tzv. „tradičních hodnot“. Tento dynamický komplex vztahů je však třeba dále pozorně zkoumat. ■

Reinterpreting the significance of consecrated life

Czech institutions of consecrated life are going through a process of working out a new interpretation of their past and identity after the legal recognition of their existence in 1991 and after the restitution of their properties. In this process most of them reuse the pre-war memory images and bracket their experiences from the Communist era. They strive to be recognised as moral and cultural elite, which is well integrated in the global structures of Roman Catholic church.

Barbora Spalová (*1976) se věnuje antropologii náboženství a kvalitativnímu výzkumu na Institutu sociologických studií Fakulty sociálních věd (FSV) UK. Je šéfredaktorkou časopisu pro kvalitativní výzkum Biograf.

Jan Tesárek (*1993) je studentem sociologie a sociální antropologie na Institutu sociologických studií FSV UK. Zajímá se především o kvalitativní výzkum náboženství a problematiku genderu.

Tereza Drábková (*1994) je studentkou sociologie a sociální antropologie na FSV UK. Ve své diplomové práci se věnuje fenoménu hradních strašidel ze sociálně antropologického pohledu.

Zuzana Pešková (*1991) je studentkou magisterského oboru sociologie na FSV UK se specializací na kvalitativní výzkum a sociální antropologii. Ve své diplomové práci se věnuje studiu Řádu maltézských rytířů a jeho přítomnosti v současné české společnosti.

Aneta Hemerová (*1993) je studentkou sociologie a sociální antropologie na Institutu sociologických studií FSV UK, ve své diplomové práci se věnuje fitness centřům jako „třetím místům“ naší společnosti.